

การปฏิรูปการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดทางการศึกษา
ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)
Education Reform Based on Educational Concept
Of Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto)

พระมหาญาณวฑฺฒน์ จิตตพฺถมโน^๑
ระวิง เรื่องสังข์^๒

บทคัดย่อ

การปฏิรูปการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เป็นการนำความคิดทางการศึกษาของนักปราชญ์สู่การปฏิรูปการศึกษา โดยบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการจัดการศึกษาเรียกว่า “การศึกษาวิถีพุทธ” อันเป็นการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยในฐานะที่พระพุทธศาสนาดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน ในฐานะที่เป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งของสังคมไทยและในฐานะที่พลเมืองส่วนใหญ่ที่เป็นพุทธศาสนิกชนนั้นสมควรได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ และเป็นการศึกษาที่เน้นการพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านความรู้ (วิชา) และความประพฤติ (จริยะ) หรือความรู้คู่คุณธรรม จึงจะทำให้สังคมไทยเกิดเป็นสังคมแห่งปัญญาได้โดยแท้จริง

คำสำคัญ : ปฏิรูปการศึกษา, แนวคิดการศึกษา, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

Abstract

Education reform based on educational Concept of Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto) is to bring the idea of wise men to education reform by integrating the Buddhist principles into the education process, called "Buddhist Based Education", which is suitable to Thai society as Buddhism has long been existing with Thailand, as the main foundation of Thai society, and as the majority of Thai people believe in Buddhism and they should have advantages from Buddhism. The Buddhist based education also focuses self-development to accomplish with knowledge and behaviors or knowledge and characters that will result to Thailand as the land of wisdom.

Keywords: Education reform, Educational Concept, Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto)

^๑ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (yannawat9@gmail.com)

^๒ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (billionwings@hotmail.com)

บทนำ

ปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุจะต้องให้เกิดมีการปฏิรูปการศึกษานั้น เพราะว่าการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี นอกจากนี้วิกฤติที่สำคัญระบบการศึกษาไทยคือความทุกข์ของผู้เรียน เนื่องจากเนื้อหาที่เรียนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวันของเด็ก เด็กต้องจำใจเรียนเรื่องไกลตัว และมีความทุกข์เพราะต้องท่องจำตลอดเวลา ความทุกข์เกิดจากการเรียนทำให้เด็กมองว่าการเรียนไม่ใช่เรื่องสนุก ไม่มีความสุข ไม่น่าเรียน และในการสอบเข้าเรียนต่อทุกระดับ เน้นเฉพาะความจำ ก็ยิ่งเพิ่มความเครียดให้เด็กมากขึ้น นับวันปัญหาเหล่านี้จะรุนแรงมากขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมได้ (รุ่ง แก้วแดง, ๒๕๔๒: ๑-๒) โดยทิศทางที่ทำทลายในอนาคตการศึกษาไทยเพื่อให้เกิดสันติภาพมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจนั้น มีความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาที่เป็นข้ออ่อนด้อยของการศึกษา ๗ ประการ คือ ๑) เน้นแต่วิชาการไม่เน้นชีวิตจริง ๒) ยึดมั่นกับเนื้อหามากกว่ากระบวนการ ๓) การศึกษาแบบแยกส่วน ๔) ยังมีลักษณะของการรวมศูนย์และผูกขาดสูง ๕) ขาดการยืดหยุ่นในระบบการศึกษา ๖) ความไม่เป็นธรรมยังปรากฏอยู่ชัดเจน และ ๗) ละเลยเพื่อนบ้านและนานาชาติ (ไพฑูริย์ สีนลรัตน์ และคณะ, ๒๕๕๖: ๖-๑๒)

ต่อมาจึงได้มีการปฏิรูปการศึกษาของไทยที่เป็นรูปธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ นอกจากนี้ยังมีแนวทางการศึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อปฏิรูปการศึกษาสำหรับประเทศไทย ของนักปราชญ์ ราชบัณฑิต และผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน เช่น ศ.ดร.สาโรช บัวศรี ศ.ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต ศ.นพ.ประเวศ วะสี ศ.ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน ศ.กิตติคุณสมน อมรวิวัฒน์ ศ.ดร.ไพฑูริย์

สินลาร์ตัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีพระมหาเถระผู้เป็นนักปราชญ์ด้านการศึกษา เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตฺโต) เป็นต้น ที่ได้เสนอแนวคิดทางการศึกษาที่มีประโยชน์ต่อสังคมไทย โดยเฉพาะแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นพระเถระผู้เป็นนักปราชญ์แห่งยุค เป็นพระเถระผู้แตกฉานทั้งศาสตร์ในพระพุทธศาสนาและเป็นพระเถระผู้ที่นักวิชาการให้การยอมรับ โดยเฉพาะแนวคิดด้านการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ซึ่งหากมีศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) มาประยุกต์ในการปฏิรูปการศึกษาก็จะเกิดเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และเป็นแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง

การปฏิรูปการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้นมีหลักการและความมุ่งหมายตามที่ระบุไว้ใน มาตรา ๖ คือ “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖: ๔๕) ซึ่งการปฏิรูปการศึกษาที่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นกรอบและเป็นฐานรองรับ ควรที่จะถือว่าเป็นหนึ่งในสามภารกิจอันยิ่งใหญ่ที่ปรากฏให้เห็นสำหรับช่วงเวลา ๗๐ ปี นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งอีกสองภารกิจก็คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง กับ การพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๕

และการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ กับ พระบรมราชโองการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ (วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ๒๕๕๓: ๗๖) โดยมีขอบข่ายการปฏิรูปการศึกษาใน ๗ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ระบบการศึกษา ๒) แนวการจัดการศึกษา ๓) การบริหารและการจัดการศึกษา ๔) มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ๕) ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ๖) ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ๗) เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และต่อมาได้มีการสรุปการดำเนินงาน ๙ ปีของการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๕๑ ออกเป็น ๙ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและผู้เรียน ๒) การผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ๓) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการศึกษาและการมีส่วนร่วม ๔) การเพิ่มโอกาสทางการศึกษา ๕) การผลิตและพัฒนากำลังคน ๖) การเงินเพื่อการศึกษา ๗) เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ๘) กฎหมายการศึกษา ๙) การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

นอกจากนี้ นักวิชาการยังได้ระบุว่า ในทศวรรษแรกของการปฏิรูปการศึกษานั้น ปัญหาวิกฤตทางการศึกษา ยังไม่ได้รับการแก้ไขจึงควรเป็นจุดเน้นของการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองใน ๖ ประเด็น ได้แก่ ๑) ปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ๒) ปัญหาความด้อยคุณภาพทั้งในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา ๓) ปัญหาด้านผู้เรียน ในเรื่องความสามารถในการคิดวิเคราะห์ต่ำ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ ปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ในระดับบัณฑิตศึกษามีปัญหาการไม่ทำงานทำเมื่อสำเร็จการศึกษาและการไม่สามารถสร้างงานได้ ปัญหาการลอกเลียนผลงานและการทุจริตในการสอบ ๔) ปัญหาเรื่องครู ปัญหาการ

กระจายของครู ปัญหาการขาดแคลนครู ครูสอนไม่ตรงวุฒิ ปัญหาครูด้อยคุณภาพ ภาระงานเกินของครู ปัญหาสวัสดิการของครู และปัญหานี้สินของครูในชนบท ๕) ปัญหาเรื่องการเรียนการสอนและเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ ปัญหาการขาดทักษะการสอนของครู การสอนให้จำมากกว่าคิด การสอนที่ยังไม่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ปัญหาการไม่ใช้เทคโนโลยีในการสอน ปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์การสอนและเทคโนโลยีการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก และ ๖) ปัญหาด้านการบริหารจัดการและผู้บริหาร (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๓: ๑๔)

สภาการศึกษาจึงได้มีการสรุปผลการปฏิรูปการศึกษาและได้มีความเห็นชอบในการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองขึ้นในสมัยที่นายจุรินทร์ ลักษณวิศิษฐ์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๓) โดยมีกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ๔ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ ๒) พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ ๓) พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ ยุคใหม่ ๔) พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๒: ๑๔-๓๑)

ประเทศไทยได้มีความพยายามในการปฏิรูปการศึกษาของไทยตามกรอบในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาเป็นระยะเวลาถึง ๑๕ ปี แต่ยังคงพบว่าการศึกษาของไทยกลับยังมีปัญหาที่ยังแก้ไม่ได้ซึ่งเป็นปัญหาเดิม อีกทั้งยังได้มีโจทย์ที่เป็นปัญหาใหม่เพิ่มขึ้นคือ ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับสังคมในปัจจุบันที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมในอดีต โดยเฉพาะปัญหาเรื่องสังคมไอทีและปัญหาเรื่องข้อมูลข่าวสารที่มีจำนวนมากจนขาดการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นต้น ทำให้ต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ เพิ่มขึ้นอีกปัญหาหนึ่ง

แนวคิดทางการศึกษาของ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้เขียนได้กำหนดประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ไว้ ๕ ประเด็น ได้แก่

๑. ความหมายของการศึกษา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ว่า คำว่า ศึกษา แปลทับศัพท์ตรงกับภาษาบาลี คือ สิกขา เป็นเรื่องการฝึกฝนอบรมตน พัฒนาคตน เป็นหลักปฏิบัติทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนา และเป็นการปฏิบัติและการเรียน กล่าวคือ เรียนให้รู้เข้าใจและทำให้ได้ทำให้เป็น หรือเรียนรู้และฝึกทำให้ได้ผล การศึกษาก็คือปฏิบัติและปฏิบัตินั่นเอง เมื่อรวมกันแล้วออกผลก็คือ ปฏิเวธ นอกจากนี้ ในอดีตคำว่า การศึกษา แปลว่า ฝึกหรือเรียนในปัจจุบันแปลว่า เรียนรู้ แต่คำว่า เรียน มีความหมายกว้างกว่า เพราะได้ทั้งรู้และได้ทั้งฝึก หมายความว่า ได้ความรู้แล้วก็ฝึกตัวเองให้ทำอะไรต่างๆ ให้เป็น และในสมัยโบราณแปลว่า สำเนียง มีความหมายลึกซึ้ง หมายความว่า รู้จักจับ รู้จักเลือกเอามาใช้ประโยชน์ เอามาใช้ฝึกฝนปรับปรุงตน (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๓๑: ๔-๖) อีกประการหนึ่ง การศึกษาในความหมายของคนทั่วไป หมายถึง การเล่าเรียนวิชาชีพ หรือการศึกษาเพื่ออาชีพ กล่าวคือ เล่าเรียนเพื่อจะได้มีวิชาความรู้ไปทำมาหากินซึ่งเป็นความหมายพิเศษเสียของการศึกษา ทำให้ชาวบ้านมองว่าการศึกษาคือไปเล่าเรียนวิชาการเพื่อจะได้เอามาทำมาหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนเอาไปเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ รวมแล้ว การศึกษาจะไปได้แค่ตัววิชาชีพทำมาหากิน แต่ที่จริง การศึกษาเป็นเรื่อง

ของชีวิตทั้งหมด แม้แต่อาชีพเองก็เป็นการศึกษา (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ข. ๒๕๔๓: ๓๑)

๒. ความมุ่งหมายของการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาไว้ว่า จุดหมายของการศึกษา ในขั้นของการดำรงอยู่อย่างประสางกลมกลืนและเกื้อกูลกันระหว่างองค์รวมในองค์รวมใหญ่ ซึ่งการศึกษาจะต้องพยายามพัฒนาคนให้เข้าถึงให้ได้ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ คือจะต้องให้ ๑) บุคคลหรือตัวมนุษย์หมดทั้งชีวิตของเขา (ทั้งกายและใจ) ๒) สังคม ๓) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เข้ามาประสานประโยชน์กันให้ได้ คือให้อยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างเกื้อกูลกัน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ข., ๒๕๓๙: ๘๔-๘๕) จุดหมายของการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่เดียวกับจุดหมายของชีวิต แต่เพราะชีวิตมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยมีจุดหมายหรือวัตถุประสงค์ และจุดหมายก็มีใช้สิ่งที่มีติดมากับชีวิต แต่เป็นสิ่งที่ควรกำหนดให้แก่ชีวิต การศึกษาคือการพยายามแสวงหาจุดหมายให้แก่ชีวิต ชีวิตที่มีจุดหมายก็คือชีวิตที่มีการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของชีวิตนั้น มิใช่การแสวงหาคำตอบว่า “คือ” แต่เป็นปัญหาเกี่ยวกับ “ความควร” แทนที่จะตั้งคำถามว่า ชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร ซึ่งไม่มีทางตอบได้ และไม่มีตัวสภาวะที่เป็นคำตอบ ควรจะตั้งคำถามใหม่ว่า ชีวิตควรอยู่เพื่ออะไรและอย่างไร ซึ่งการศึกษาจะช่วยตอบปัญหาข้อนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๖: ๗-๘) การศึกษาที่แท้จะต้องให้สัมฤทธิ์จุดหมายในการที่มนุษย์จะพึงมี คือ “ชีวิตที่สุขเกษมดีงาม ธรรมชาติที่รื่นรมย์ และสังคมที่สันติสุข” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๒: ๑๔๑)

๓. หน้าที่ของการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของการศึกษาไว้ว่า หน้าที่ของการศึกษา คือ การสร้างคนให้เป็นบัณฑิต ฉะนั้น ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจึงเรียกว่า “บัณฑิต” จบปริญญาโท

เป็น “มหาบัณฑิต” จบปริญญาเอกเป็น “ดุฎฐิบัณฑิต” รวมแล้วก็คือเป็น “บัณฑิต” ซึ่งถือว่าจบการศึกษาแล้ว ในทางพุทธศาสนาก็ใช้ศัพท์นี้เรียกว่า “พุทธาภิบัณฑิต” แปลว่า บัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น บัณฑิตมีฐานะเริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าเป็นต้นลงมา พระพุทธเจ้าทรงเป็นบัณฑิตคือเป็นบัณฑิตตัวอย่างของบุคคลที่พัฒนาแล้วอย่างประเสริฐที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ข. ๒๕๓๙: ๘๑-๘๒) ดังนั้น การศึกษาจึงทำหน้าที่หลัก ๒ ประการ ได้แก่

๑) การสร้างคนให้เป็นบัณฑิต คือ การศึกษามีหน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์ อันนี้เป็นหน้าที่ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาแท้ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ๆ ของการศึกษา และมีความหมายที่กว้างคือ เป็นการพัฒนาตัวคน หรือการพัฒนาความเป็นมนุษย์

๒) การสร้างเครื่องมือให้แก่บัณฑิต คือ การถ่ายทอดศิลปวิทยาให้สามารถจัดเจนในวิชาการและวิชาชีพที่จะนำไปเลี้ยงชีวิตของตนตลอดจนไปพัฒนาสังคมประเทศชาติ และสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งภารกิจระยะสั้นและระยะยาว ระยะสั้น คือ สำหรับบุคคลแต่ละคนหรือแต่ละชีวิต ระยะยาว คือ อารยธรรมที่สืบทอดต่อกันไปของมนุษยชาติทั้งหมด และมีความหมายที่กว้างคือ เป็นการพัฒนาคนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๔: ๗๑)

๔. องค์ประกอบของการศึกษา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับองค์ประกอบของการศึกษาไว้ว่า ตัวแท้ของการศึกษาเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล แกนนำของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง ความดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความ

เป็นจริง เรียกว่า “สัมมาทิฐิ” กล่าวคือ เมื่อรู้เข้าใจ คิดเห็นตรงตามถูกต้องตรงความจริงแล้ว การคิด การพูด การกระทำ การแสดงออกหรือปฏิบัติการต่างๆ ก็ถูกต้องตรงตาม เกื้อกูล นำไปสู่การดับทุกข์ แก้ไขปัญหาได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเข้าใจคิดเห็นผิด มีค่านิยม ทศนคติ แนวความคิดที่ผิดที่เรียกว่า “มิจฉาทิฐิ” แล้ว การคิด การพูด การกระทำ การแสดงออก และปฏิบัติการต่างๆ ก็พลอยดำเนินไปในทางที่ผิดพลาดด้วย แทนที่จะแก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ก็กลายเป็นก่อทุกข์ สังสมปัญหาเพิ่มพูนร้ายแรงยิ่งขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ก. ๒๕๔๓: ๑-๙)

สัมมาทิฐินั้นจึงเป็นแกนนำแห่งกระบวนการของการศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นการจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูล และคอยเสริมคุ่มกระตุ้นเร้าให้เนื้อหาของการศึกษาดำเนินไปตามกระบวนการศึกษานั้น จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ซึ่งจัดว่าเป็นจุดเริ่มต้นหรือแหล่งที่มาของการศึกษาที่เรียกว่า อนุภาคของการศึกษา เพราะเป็นบ่อเกิดของสัมมาทิฐิ เป็นแกนนำ เป็นต้นทาง และเป็นองค์ประกอบของการศึกษาทั้งหมด ๒ ประการ ได้แก่

๑) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียจากอื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบายจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้ เลียนแบบจากแหล่งต่างๆ ภายนอก หรืออิทธิพลจากภายนอก ซึ่งแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ประเภทนี้ เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อน คนแวดล้อมใกล้ชิด ผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา บุคคลมีชื่อเสียง คนโด่งดัง คนผู้ได้รับความนิยมนิยมนในด้านต่างๆ หนังสือ สื่อมวลชนทั้งหลาย สถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้นในที่นี้หมายถึงเฉพาะที่แนะนำในทางถูกต้องตรงตาม ให้ความรู้

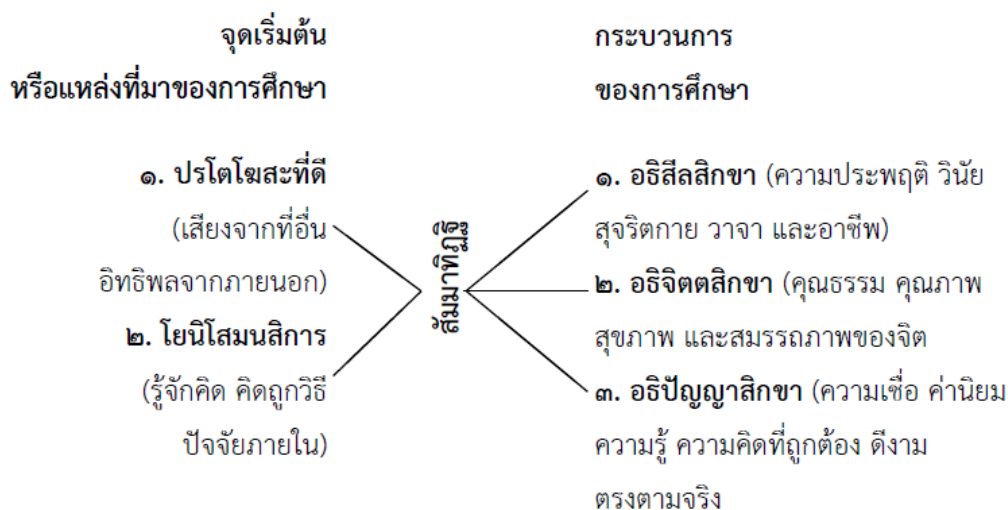

ความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเฉพาะที่สามารถช่วยนำไปสู่ปัจจัยภายในได้ นอกจากนี้ ปัจจัยข้อนี้จัดเป็นองค์ประกอบภายนอก หรือปัจจัยทางสังคม บุคคลผู้มีความสมบัติเหมาะสม สามารถทำหน้าที่เป็นปรโตโมสะที่ดี มีคุณภาพสูง มีคำเรียกเฉพาะว่า กัลยาณมิตร กัลยาณมิตรจึงมีหน้าที่เป็นผู้ชักนำในกระบวนการศึกษาทั้งหมด ผู้เป็นกัลยาณมิตรจะต้องสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้เล่าเรียน หรือรับการฝึกสอนอบรม จึงเรียกรวียเรียนรู้ในข้อนี้ได้ว่า วิธีการแห่งศรัทธา ถ้าผู้มีหน้าที่ปรโตโมสะ เช่น ครู อาจารย์ พ่อแม่ ไม่สามารถทำให้เกิดศรัทธาได้ และผู้เล่าเรียน เช่น เด็กเกิดมีศรัทธาต่อแหล่งความรู้ความคิดอื่นๆ มากกว่า เช่น ดาราในสื่อมวลชน เป็นต้น และถ้าแหล่งความรู้เหล่านั้นให้ปรโตโมสะที่ชั่วร้ายผิดพลาด อันตรายย่อมเกิดขึ้นในกระบวนการแห่งการศึกษา หรืออาจเกิดการศึกษาที่ผิด หรือความรู้การศึกษาได้

๒) ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย คิดถูกวิธี คิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จัก

พิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด่วนด้วยต้นหาอุปาทานของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุม ทำให้เกิดความตึงามและแก้ปัญหาได้ ข้อนี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายในหรือปัจจัยภายในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมที่ใช้กันว่า วิธีการแห่งปัญญา

บรรดาปัจจัย ๒ อย่างนี้ ปัจจัยข้อที่ ๒ คือ โยนิโสมนสิการ เป็นแกนกลาง หรือส่วนที่ขาดไม่ได้ของการศึกษา การศึกษาจะสำเร็จผลแท้จริงบรรลุจุดมุ่งหมายได้ก็เพราะปัจจัยข้อที่ ๒ นี้ ปัจจัยข้อที่ ๒ อาจให้เกิดได้โดยไม่มีข้อที่ ๑ แต่ปัจจัยข้อที่ ๑ จะต้องนำไปสู่ปัจจัยข้อที่ ๒ ด้วย จึงจะสัมฤทธิ์ผลของการศึกษาที่แท้ การค้นพบต่างๆ ความคิดริเริ่ม ความก้าวหน้าทางปัญญาที่สำคัญๆ และการตรัสรู้ธรรมก็สำเร็จได้ด้วยโยนิโสมนสิการ เพราะฉะนั้น หัวใจที่จะทำให้การศึกษาสำเร็จคือ โยนิโสมนสิการ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ข. ๒๕๔๖: ๙๑-๙๒) ดังแสดงในภาพ

ภาพกระบวนการแห่งการศึกษา

(ที่มา: พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ก. ๒๕๔๓: ๙)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการไว้เป็นอย่างยิ่ง โดยกล่าวว่าเป็นองค์หลักสำคัญของการศึกษาที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นให้ได้ เพราะโยนิโสมนสิการเป็นสิ่งที่แกนของหลักการสำคัญของการศึกษา เช่น แรงจูงใจที่ถูกต้อง ในทางการศึกษาก็ต้องอาศัยโยนิโสมนสิการ จิตสำนึกในการศึกษาที่ทำให้คนรู้จักรับรู้ที่เกิดขึ้นได้ เพราะมีโยนิโสมนสิการ ตลอดจนการดึงเอาศักยภาพของตนออกมาฝึกฝนพัฒนาได้ก็เพราะมีโยนิโสมนสิการ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ก. ๒๕๔๑: ๙๐)

๕. การจัดการศึกษา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาไว้ว่า การจัดการศึกษาตามหลักพุทธศาสนาที่เป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการศึกษา คือ ไตรสิกขา ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ๒๕๕๒: ๗๗-๘๐) ไตรสิกขาเป็นระบบการปฏิบัติในพุทธศาสนาเป็นระบบการศึกษาที่สมบูรณ์ และเป็นระบบการศึกษาอบรมทั้งหมดจะต้องมีองค์ประกอบพร้อมทั้งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าขาดเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งจะกลายเป็นระบบการศึกษาที่ทำลายการศึกษาเสียเอง กล่าวคือ ในการปฏิบัติสิกขา ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญาครบ ถ้าไม่ครบก็ไม่สำเร็จ ไม่บรรลุจุดหมายของพระพุทธศาสนา ศีลเป็นตัวหนุน ช่วยให้ใจพร้อมที่จะเจริญสมาธิ สมาธิก็มาช่วยให้รักษาศีลได้หนักแน่นจริงจังมากขึ้น สมาธิเป็นฐานให้แก่ปัญญา ทำให้มีความคิดจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ กำหนดแน่วอยู่กับสิ่งใดก็คิดสิ่งนั้น ได้ชัดเจนเห็นจะแจ้งขึ้น ช่วยให้ปัญญาแก่กล้า ปัญญาดีขึ้นก็ช่วยให้ทำจิตใจได้ดีขึ้น รู้จักว่าควรจะทำปฏิบัติต่อจิตใจในด้านสมาธิอย่างไรจึงจะได้ผลดี

และย้อนมาช่วยให้การรักษาศีล พัฒนาไปถูกต้องไม่ม่งาย เป็นต้น สิกขาทั้ง ๓ นี้ ก็บูรณาการกันอยู่ตลอดเวลาแล้วจึงจะเกิดผลที่สมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ก. ๒๕๓๙: ๑๐-๑๑)

หลักการศึกษา ๓ ประการ หรือ ไตรสิกขานั้นจัดวางรูปแบบขึ้นโดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญหา หรือมรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง ๘ แห่งมรรคนั้นเกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุด และเป็นกระบวนการวิธีการการศึกษาในการที่เราจะทำตัวให้พ้นจากอำนาจของตัณหา มานะ ทิฐิ (อยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ) (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ๒๕๓๘: ๓๑) หลักไตรสิกขานั้น ประกอบด้วย

๑) อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี

๒) อธิจิตตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมี สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

๓) อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมี สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่น

ต่างๆ เป็นอิสระด้วยปัญญาอย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ก. ๒๕๔๓: ๗-๘)

การปฏิรูปการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการปฏิรูปการศึกษาไว้ว่า คำว่า “ปฏิรูป” นั้นมีความหมาย ๒ อย่าง คือ ๑) ทำให้กลับเข้าสู่รูปเดิม ปรับรูป หรือปรับให้เข้าที่ คือ อาจจะเกิดความเคลื่อนไหวคลาดออกไป ก็ทำให้เข้าสู่รูปเดิมที่ถูกต้อง ๒) ทำให้เหมาะสมหมายความว่า ปรับแก้ไขให้เหมาะกับสภาพที่เป็นอยู่ เพื่อให้ได้ผลดีตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาจึงอาจมีความหมายได้ทั้ง ๒ อย่าง คือในบางกรณีก็เป็นความหมายแรก บางกรณีก็เป็นความหมายที่ ๒ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ข. ๒๕๔๑: ๒) ในการที่จะให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือการศึกษาตลอดชีวิต การปฏิรูปการศึกษาก็กลับไปเป็นการปฏิรูปที่ใช้ในความหมายแรก คือ กลับเข้าสู่รูปเดิม กลับเข้าที่เดิม เพราะว่าเมื่อเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ ได้สร้างศัพทใหม่ขึ้น แต่ที่จริงบุคคลแห่งการเรียนรู้ก็คือนักเรียนเป็นศัพท์ที่เก่าที่สุด นักเรียน หรือนักศึกษา ก็คือ ผู้ที่เอาจริงเอาจังในการเรียน เรียนเป็นภาษาไทย ศึกษาเป็นภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นคำบาลีก็เป็นสิกขาซึ่งแปลว่า เรียนรู้ ดังนั้น ในการปรับให้กลับเข้าสู่รูปเดิม ก็คือ หลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวเรื่องนี้ชัดเจนว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก ที่ว่าฝึกก็คือ เรียนรู้ ฝึกหัด พัฒนา กล่าวคือ พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ข. ๒๕๔๑: ๑๐) การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับคนไทย กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องสำคัญที่

คนไทยจะต้องรู้ และควรศึกษาพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ให้ครบถ้วน ดังนี้ ๑) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันสังคมที่ใหญ่และสำคัญมากในประเทศไทย ๒) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แผ่กว้างครอบคลุมสังคมไทย ๓) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นเนื้อหาสาระส่วนสำคัญและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ๔) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นมรดกของชนชาติไทย ๕) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาซึ่งคนไทยส่วนใหญ่นับถือ และเป็นศาสนาประจำชาติไทย ๖) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นหลักคำสอนและระบบจริยธรรมสำหรับพัฒนาชีวิตและสังคม ๗) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นวิชาการ ซึ่งเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าทางปัญญาให้แก่สังคมมนุษย์ และ ๘) พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแหล่งหนึ่งแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ค. ๒๕๔๑: ๑๐๓-๑๐๔)

การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ที่จะปฏิรูปแต่ยังไม่เข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับศาสนา และการมองศาสนาใน ความหมายของการศึกษา ถ้าอย่างนี้ การปฏิรูปการศึกษาก็จะไม่ไปไหน คือจะได้แต่ตามฝรั่งและปรับไปตามฝรั่งกันไป โดยไม่มีอะไรเป็นของสังคมไทยที่จะเข้ากันได้กับสภาพของสังคมไทยที่แท้จริง เพราะการจัดการศึกษาตามแบบสมัยใหม่ที่จัดกันนั้น ได้มองศาสนาแยกกับการศึกษา และมีความหมายแคบและเพี้ยนไปกลายเป็นแค่ความรู้ข้อมูลและการที่จะได้เครื่องมือทำมาหากิน ส่วนความหมายของการศึกษาที่แท้เหลือแค่เป็นเงา และไม่ค่อยเอาใจใส่กัน กล่าวคือ การพัฒนาความเป็นมนุษย์ ทำให้คนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ที่จะสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้

ประเสริฐ (เป็นอารยะ) มีสันติสุข ในสมัยอดีตนั้น เหตุผลในการตั้งกระทรวงธรรมการของในหลวงรัชกาลที่ ๕ ก็คือ ต้องการให้ศาสนาเอาใจต่อการศึกษา หรือมองการศึกษากับศาสนาเป็นเรื่องเดียวกัน มุ่งหวังว่าศาสนาจะช่วยให้การศึกษาได้พัฒนาสร้างสรรค์พัฒนามนุษย์ที่ดีมีคุณภาพ เป็นคนดีของสังคม มีวิถีชีวิตที่ดีงามได้แท้จริง จึงตั้งเป็นกระทรวงธรรมการขึ้น ให้ธรรมเป็นหลักใหญ่ ดังนั้น เมื่อมีการฟื้นฟูปฏิรูปจะมีความสามารถแค่ไหนที่จะทำให้การศึกษาและศาสนาเอาใจต่อกันได้ อันนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๔: ๒๐๔-๒๐๗)

การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญและเป็นการเรียนรู้สิ่งที่ดีงามที่อยู่ในสังคมไทยควรจะต้องรู้ในฐานะที่เป็นความรู้จักเรื่องราวของประเทศของตน หรือสิ่งที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมของตน เป็นสิ่งที่พลเมืองส่วนใหญ่จำเป็นต้องอยู่ เมื่อพุทธศาสนิกชนเป็นส่วนใหญ่ ควรจะหาอย่างไรให้คนส่วนใหญ่ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ มีคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ สังคม และให้คนไทยส่วนใหญ่ที่ได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาที่เขาปฏิบัติ ให้ได้สมจริงตามวัตถุประสงค์ที่ควรจะเป็น หรือว่าให้พระศาสนาอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนได้ตามวัตถุประสงค์ ก็ต้องจัดต้องทำให้ได้ผลอย่างนั้น การสอนพระพุทธศาสนาในเมืองไทยมีวัตถุประสงค์ คือ สอนเพื่ออบรมคนให้เป็นคนดี และสอนในฐานะที่เขาเป็นพุทธศาสนิกชน ให้รู้จักพระพุทธศาสนาที่เขาปฏิบัติอยู่แล้ว แต่ในปัจจุบันมีปัญหา คือ จะทำอย่างไรให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักศาสนาที่ตนนับถือและปฏิบัติได้ถูกต้อง ไม่ใช่ปล่อยให้ตนนับถือแล้วไม่รู้เรื่องราวซึ่งจะทำให้สูญเสียประโยชน์ที่พึงได้ ทั้งแก่ตัวของเขาเองและของสังคมประเทศชาติ นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่เราต้องสอนพระพุทธศาสนาในภาวะอย่างนี้ ถ้าโรงเรียนไม่สอนพระพุทธศาสนา

จึงเป็นเรื่องแปลกประหลาด ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นความรับผิดชอบของการศึกษาที่จะต้องจัดให้คนไทยได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ถ้าคนไทยไม่รู้จักพระพุทธศาสนาทั้งในด้านเนื้อหาและสถาบัน ก็คงจะต้องถือว่าเป็นความบกพร่องของการศึกษาของชาติ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ก. ๒๕๓๙: ๗) เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งไม่เหมือนกับสังคมที่พัฒนา การแก้ปัญหาของสังคมไทยนั้นจะไปเอาอย่างประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น อเมริกา ไม่ได้ เพราะสังคมไทยมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ที่เป็นสังคมซึ่งคล้ายกับว่ามีทั้งยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคข่าวสารข้อมูลอยู่ด้วยกัน มีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง เราจะต้องมีความเข้าใจในปัญหาและเหตุปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ให้ถูกต้อง (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ค. ๒๕๓๙: ๒๔-๒๕) ถ้าการศึกษาจะทำหน้าที่ในการพัฒนาคนไทย ให้พร้อมที่จะร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมสร้างสรรค์พัฒนาสังคมไทย เพื่อให้สังคมไทยสามารถพัฒนาตนขึ้นไปจนเป็นผู้นำในประชาคมโลกได้ การศึกษาจะต้องจับหลักของตนเองให้ได้ พร้อมกับที่ศึกษาผู้อื่นอย่างรู้เท่าทัน จะต้องรู้เข้าใจสภาพทั้งของตนและของผู้อื่นในปัจจุบัน โดยหยั่งรู้ลึกลงไปตลอดถึงเหตุปัจจัยทั้งหลายในอดีตที่ทำให้มาเป็นเช่นนั้น เพื่อให้สามารถโยงขึ้นมาสู่การคิดวางแผนสำหรับอนาคตอย่างได้ผลดีกล่าวคือ การศึกษาจะต้องกล้าเผชิญหน้าความจริง ถ้าพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ อยู่ในกระบวนการสืบทอดต่อเนื่องของสังคมไทยหลายประการ การศึกษาจะต้องจัดดำเนินการให้คนไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ที่เป็นองค์ความรู้ และในแง่ที่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและสังคม (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ค. ๒๕๔๑: ๓๘-๓๙)

การปฏิรูปการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตฺโต) เป็นการปฏิรูปการศึกษา ที่เรียกว่า “การศึกษาวิถีพุทธ” อันเป็นการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย เพราะเป็นการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาให้สังคมไทยที่มีพุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและเรียนรู้ในฐานะที่ตนเองเป็นพุทธศาสนิกชน และเป็นการบูรณาการพุทธศาสนาเข้ากับชีวิตที่เป็นจริง โดยอาศัยกระบวนการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นหลักสำคัญ ดังนี้

๑. การศึกษาแนวพุทธ จะเรียกว่า พอติ เป็นสายกลาง (ไม่สุดโต่ง) ตรงตามและสอดคล้องกับธรรมชาติ (แต่ไม่ใช่ปล่อยตามธรรมชาติ) เป็นระบบ ครอบคลุม (ไม่ยึดติดเพียงบางแง่บางด้าน) ก้าวหน้า (ไม่หยุดหรือนิ่งเฉย ไม่ละเลยประมาทในการพัฒนา) ก็ได้ทั้งนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๒: ๒๕๓-๒๕๔) การศึกษาแนวพุทธนี้ มองได้ ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) ข้อปรารถนาที่เด่น คือ การที่มองเห็นว่าคนไทยที่เป็นชาวพุทธ เช่น เด็กนักเรียนที่ชื่อว่าชาวพุทธ มีชื่ออย่างนั้น แต่ไม่รู้เรื่องพระพุทธศาสนา และประพฤติปฏิบัติตนไม่สมกับความเป็นชาวพุทธ ทำอย่างไรจะให้เด็กนักเรียนเหล่านี้ได้เรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา และประพฤติตนเป็นชาวพุทธที่ดี หรือสมกับความเป็นชาวพุทธได้ ๒) การมองกว้างออกไป คือ โรงเรียนแนวพุทธเป็นเรื่องของการจัดการศึกษาแนวพุทธ ซึ่งหมายถึง ตัวแนวคิดหรือหลักการในการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับการมองชีวิตมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด เป็นการพูดถึงตัวหลักการ เหมือนกับเราพูดถึงการจัดการศึกษาตามแนวคิดของจอห์น ดิวอี้ หรือเปสตาลอชชี หรือรูสโซ เป็นการพูดตามหลักการวิชาการที่ใครเป็นผู้แสดงหลักการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๑: ๑๒๑-๑๒๓)

๒. กระบวนการของการศึกษาวิถีพุทธนั้นเพื่อทำลายอวิชชา-ตัณหา และ

เสริมสร้างปัญญา-กรุณา แบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

๒.๑ ตัวการศึกษาที่แท้ คือ มีมรรคมีองค์ ๘ หรือไตรสิกขา เป็นส่วนที่อยู่ในตัวบุคคล เกิดขึ้นที่ตัวบุคคลเอง การศึกษาเริ่มขึ้นเมื่อเกิดสัมมาทิฐิ คือตัวปัญญาที่แท้เบื้องต้น

๒.๒ ตัวประกอบของการศึกษา คือ เครื่องเหนี่ยวนำชักจูงให้การศึกษาเกิดขึ้นแก่บุคคล เป็นส่วนบุพภาคแห่งการศึกษา และสิ่งที่เกื้อหนุนประคับประคองการศึกษา คำกล่าวว่า “การให้การศึกษา” ก็รวมอยู่ในความหมายของข้อนี้ ตัวประกอบของการศึกษามี ๒ ประการ คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ได้แก่ ๑) ตัวประกอบภายนอก คือ ปรโตโฆสะ คือ เครื่องชักจูงจากภายนอกฝ่ายที่ดี โดยเฉพาะคือ กัลยาณมิตรทั้งผู้ที่เสวนาคบหาใกล้ชิด และที่นิยมนับถือ หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อน สื่อมวลชนที่ดี เป็นต้น และ ๒) ตัวประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ ความรู้จักคิด หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดเป็น คิดแยกแยะวิเคราะห์ ให้เห็นตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ สืบสาวหาเหตุผล ตั้งแต่นั้นจนตลอด เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๖: ๒๔-๒๕)

๓. การจัดการศึกษาวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขานั้น แบ่งเป็น ๒ ระดับ ได้แก่

ก. ระดับจุลภาค หรือระดับวงจรเล็ก คือ การจัดการศึกษาตามไตรสิกขา ควรมีและเป็นไปในทุกกิจกรรม ในทุกพฤติกรรม กล่าวคือ การใช้ไตรสิกขาได้ครบในการดำเนินชีวิต เป็นการศึกษาในทุกขณะ อันเป็นระบบการศึกษาที่แท้จริง ซึ่งในที่สุดจะพัฒนาคนไปถึงความหลุดพ้น เป็นอิสระ ให้คนมีชีวิตจิตใจและปัญญาเป็นอิสระ โดยให้พ่อแม่หัดให้คิดในบ้าน หรือครูหัดให้คิดในโรงเรียน ด้วยการพิจารณาพร้อมกันว่า ๑) กิจกรรมที่เราจะทำนี้ จะก่อความเดือดร้อน

เบียดเบียนแกผู้อื่นหรือแกสังคม หรือเป็นไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์อันเป็นสิ่งดี เป็นกิจกรรมในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย จัดเป็นด้านศีล ๒) กิจกรรมที่เราทำนี้ เราทำด้วยสภาพจิตใจของเราเป็นอย่างไร เราทำด้วยความรู้สึกเป็นสุข เบิกบาน ผ่องใส มีความตั้งใจหรือมีแรงจูงใจที่ดี อยากจะช่วยเหลือ อยากจะทำให้เป็นประโยชน์ หรือเพียงแต่เห็นแก่ตัว อยากจะได้เพื่อตัวเอง หรือโกรธเคือง อยากจะแกล้งหรือทำลายใคร สภาพจิตใจของเราเป็นอย่างไร ถ้าสภาพจิตใจดี มีแรงจูงใจที่ดี เป็นฉันทะ ใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ หรือประกอบด้วยเมตตา กรุณา เป็นต้น จัดเป็นด้านจิตหรือด้านสมาธิ ๓) กิจกรรมที่เราทำนี้ เรามีปัญญารู้เข้าใจสิ่งที่จะทำชัดเจนไหม มีเหตุผลในการที่จะทำ และมองเห็นผลที่จะติดตามมาจากการกระทำแค่ไหน ตลอดจนใช้ปัญญาในการกระทำ เพื่อให้กิจกรรมนี้สำเร็จผลด้วยดี ทำไปแล้วจะเกิดผลดีหรือผลเสียตามมาอย่างไร จัดเป็นด้านปัญญา

สรุปคือ ด้านศีลก็ไม่เบียดเบียนใคร เกื้อกูลสร้างสรรค์ ด้านจิตใจเราก็มีเจตนาดี มีแรงจูงใจดี ผ่องใสเบิกบาน ไม่ขุ่นมัว แล้วด้านปัญญาเราก็มีความรู้เข้าใจเหตุผล มองเห็นจุดมุ่งหมายในการกระทำ ชัดเจน พร้อมแล้วก็ทำได้ เมื่ออยู่บ้านและโรงเรียน เวลาที่มีกิจกรรมอะไรที่สำคัญ พ่อแม่และครูก็ให้พิจารณาทั้ง ๓ ด้านนี้ในทุกกิจกรรม เพราะว่าศีล สมาธิ ปัญญาทำงานร่วมกัน การดำเนินชีวิตก็จะเป็นการศึกษา และเป็นจริยธรรมตลอดเวลา

ข. ระดับมหัพภาค หรือระดับวงจรใหญ่ คือ การศึกษาพัฒนาคนเป็นขั้นตอนจากหยาบไปหาละเอียด แยกการฝึกคนหรือจัดแยกการศึกษาเป็นระดับ เริ่มจากศีลขึ้นไปหาสมาธิ แล้วก็ไปจบที่ปัญญา การมองแบบมหัพภาคนั้น ในขนาดใหญ่ที่สุดอาจเอาไปใช้มองการพัฒนามนุษย์ทั้งสังคมก็ได้ คือเป็นวงจรใหญ่ที่เป็น

วงรอบครบทั้งสังคม ซึ่งเวียนซ้อนเรียงขึ้นไปเป็นรูปพระเจดีย์ โดยเริ่มจากคนส่วนใหญ่ที่อาศัยศีลเพียงในขั้นระเบียบวินัยควบคุมพฤติกรรมไว้เป็นฐานรองรับ จากนั้นก็เรียงเล็กลงไปเป็นหมู่คนที่มีการพัฒนาในขั้นจิตใจมากขึ้นๆ จนขึ้นไปถึงยอดที่เล็กลงๆ คือ คนที่ได้พัฒนามีปัญญาอย่างสูง จนถึงสูงสุด (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ก. ๒๕๔๖: ๒๗-๒๘)

บทสรุป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) เป็น พระเถระผู้เป็นนักปราชญ์แห่งยุครัตนโกสินทร์ เป็นพระเถระผู้แตกฉานทั้งศาสตร์ในพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ และเป็นพระเถระผู้ที่นักวิชาการในสังคมไทยได้ให้การยอมรับแนวคิดด้านการศึกษาซึ่งเป็นแม่แบบในการพัฒนาทฤษฎีทางการศึกษาไทยหลายประการ โดยเฉพาะแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษาวิถีพุทธ อันเป็นการปฏิรูปการศึกษาตามแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ประกอบด้วย

๑. กระบวนการของการศึกษาวิถีพุทธ เพื่อทำลายอวิชชา-ตัณหา และเสริมสร้างปัญญา-กรุณา ประกอบด้วย ๑) ตัวการศึกษาที่แท้ คือ มรรคมงคล ๘ หรือไตรสิกขา ๒) ตัวประกอบของการศึกษา คือ เครื่องเหนี่ยวนำชักจูงให้การศึกษาเกิดขึ้นแก่บุคคล เป็นส่วนบุพภาคแห่งการศึกษา และสิ่งที่เกื้อหนุนประดับประดองการศึกษามี ๒ ประการ ได้แก่ ๑) ตัวประกอบภายนอก ได้แก่ ปรโตโมสะคือกัลยาณมิตร และ ๒) ตัวประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ

๒. การจัดการศึกษาวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขานั้น แบ่งเป็น ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) ระดับจุลภาค คือ การจัดการศึกษาตามไตรสิกขาที่ควรมีและเป็นไปในทุกกิจกรรม หรือในทุกพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต เป็นการศึกษาในทุกขณะ ด้วย

การให้พ่อแม่ฝึกหัดให้คิดในบ้าน หรือครูฝึกหัดให้คิดในโรงเรียน ๒) ระดับมหัพภาค คือ การจัดการศึกษาตามไตรสิกขาที่เป็นการศึกษาพัฒนาคนเป็นขั้นตอน อันเป็นการพัฒนามนุษย์ทั้งสังคม คือ เป็นวงจรใหญ่ที่เป็นวงรอบครอบทั้งสังคม เริ่มจากการพัฒนาด้านศีลด้วยการพัฒนาคนเป็นจำนวนมาก แล้วพัฒนาด้านสมาธิด้วยการพัฒนาคนที่มีจำนวนลดลงตามระดับความยาก สุดท้ายพัฒนาด้านปัญญาที่เป็นการพัฒนาคนขั้นสูงสุด

การศึกษาวิสุทธิพุทธ จึงเป็นแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาที่บูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการจัดการศึกษา โดยได้มีผู้นำ

แนวคิดการศึกษาวิสุทธิพุทธนี้ไปดำเนินการบริหารจัดการศึกษาในสถานการศึกษาในสังคมไทย เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนทอสี โรงเรียนสยามสามไตร ดังนั้น การศึกษาวิสุทธิพุทธ นับได้ว่า เป็นการศึกษาที่เน้นการพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านความรู้และความประพฤติ และเป็นการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยในฐานะที่พระพุทธศาสนาดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน ในฐานะที่เป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งของสังคมไทย และในฐานะที่พลเมืองส่วนใหญ่ที่เป็นพุทธศาสนิกชนนั้นสมควรได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ

บรรณานุกรม

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๓๘.
- ธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ก. การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: การศาสนา, ๒๕๓๙.
- _____ . ข. พุทธธรรมกับปรัชญาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. นนทบุรี : SR Printing, ๒๕๓๙.
- _____ . ค. ศาสนาและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- _____ . ก. การศึกษา เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____ . ข. แง่คิดข้อสังเกต เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: cursaaladpaw, ๒๕๔๑.
- _____ . ค. ทางสายอิสราเอลของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____ . ก. ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๔๓.
- _____ . ข. ถึงเวลา มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . สรรตธรรม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๔๔.
- _____ . ก. พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- _____ . ข. รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๕๑.
- _____ . สยามสามไตร. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย, ๒๕๕๒.
- _____ . การเสริมสร้างคุณลักษณะเด็กไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอมมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔.
- _____ . ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม : แก่นนำการศึกษา (ภาคต้นของหนังสือ ปรัชญาการศึกษาของไทย). กรุงเทพฯ: ผลิตัมม์, ๒๕๕๖.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ. วิฤทธิการศึกษา : ทางออกที่รอการแก้ไข. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- รุ่ง แก้วแดง. ปฏิวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศรีพริ้งตึงเซ็นเตอร์, ๒๕๕๒.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. ปฏิรูปการศึกษา แนวคิด และข้อเสนอแนะ. กรุงเทพฯ : วศิระ, ๒๕๕๓.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๖.